

POSUDEK OPONENTA DIPLOMOVÉ PRÁCE Historický ústav FF UHK

Autor/ka práce: Tereza Najmanová

Studovaný program a ročník: Specializace v pedagogice, 3. ročník

Název práce: Nelahozeves: region v dějinách – dějiny v regionu. Didaktické aspekty regionálních dějin.

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hes, Ph.D.

Oponent práce: PhDr. Jan Květina, Ph.D.

Předložená práce „Nelahozeves: region v dějinách – dějiny v regionu. Didaktické aspekty regionálních dějin“ disponuje v úvodní pasáži dobrou charakteristikou badatelské motivace, z níž vyplývá, nakolik je posilování tematiky regionálních dějin v aktuálních trendech výuky dějepisu potřebné a prospěšné: autorka zde navíc zdařile kombinuje rovinu osobních preferencí a postřehů s „objektivními“ faktory typu naplňování kurikulárních dokumentů apod. V úvodu však bohužel chybí specifikace rigorózního výzkumného záměru i formulace výzkumných otázek, v důsledku čehož si čtenář přesný badatelský fokus studie musí víceméně domýšlet (tj. bylo by třeba přesněji rozpracovat a operacionalizovat, jakými nástroji a co hodlá autorka v práci zkoumat, respektive realizovat, přičemž toto rozpracování by mělo být na detailnější úrovni než na rovině stávajícího konstatování, že cílem práce je „zmapovat možnosti výuky regionálních dějin na českých školách“).

Podobně obecný přístup je navíc opakovaně přítomný i v nastavení dílčích ambicí závěrečné práce: když například autorka konstatuje, že chce prostřednictvím partikulárního šetření v jednom regionu zjistit, „jak tyto možnosti (tj. regionální dějiny a související metody) současný školní dějepis využívá“, není nikde objasněno, do jaké míry lze podobný záměr naplnit na základě jednoho dílčího výzkumu v jednom regionu, což ostatně sama autorka v závěru reflektuje („*výsledky výzkumu jsou pro popis situace výuky regionálních dějin na středních školách okresu Mělník užitečné, ale je otázkou, do jaké míry jsou relevantní ve větším, například krajském či celorepublikovém měřítku*“). V té souvislosti by navíc bylo žádoucí více vysvětlit kritéria výzkumu (tj. chybí zde zdůvodnění výběru Mělnicka, ačkoliv zde je implicitně zřejmé, že hlavní kritériem byla přímá regionální souvislost s Nelahozevesí), a to zejména otázka zúžení problematiky výuky regionálních dějin v rámci dějepisného vzdělávání na středoškolské/gymnaziální vzdělávání. V úvodu práce autorka hovoří o tom, že ji zajímá, jak možností regionálních dějin využívá „současný školní dějepis“, ale dále již implicitně pracuje pouze s kategorií středních škol – proč je tedy základní školství z perspektivy zcela vynecháno? A proč nejsou nikde prezentovány důvody tohoto zúžení (je např. možné konstatovat, že implementace regionálních dějin do výuky na SŠ je důležitější než na ZŠ? A pokud ano, tak proč?)

Problémy s jasným vymezením záměru se projevují v celkovém nastavení struktury práce, jež do značné míry kombinuje odlišné cíle i přístupy a působí částečně jako „kočkopos“ – tj. na jedné straně práce mapuje otázku vědeckého zájmu o regionální dějiny v českém prostředí (metody regionálně historického

bádání, vývoj historiografie od 17. století do současnosti), avšak na druhé straně usiluje o analýzu možností didaktického uchopení problematiky regionálních dějin (což jsou dvě odlišné věci, jež spolu sice navzájem tematicky souvisejí, tj. posun v metodologii bádání i nová vědecká zjištění logicky modifikuje možnosti didaktického využití, ale to neznamená, že cílem didakticky laděné práce by mělo být zmapování vývoje vědeckého oboru od počátku do 21. století – zvláště když autorka sama na s. 45 píše, že nastává „...*postupný odklon teorie školního dějepisu od konceptů, které staví tento předmět do přímé metodologické a metodické souvztážitosti s historickou vědou. Současné koncepty školního dějepisu dle Beneše nepovažují historickou vědu za východisko, nýbrž za strategický cíl, což dokládá ustavení historického vědomí jako vlastního předmětu školního dějepisu.*“)

Z hlediska zdrojové a pramenné základny je práce opřena o solidní korpus odborné literatury, což je částečně i důsledek široce rozkročeného pojetí tématu, přičemž je třeba vyzdvihnout bohaté zakotvení tématu v online zdrojích. Škoda, že prakticky absentují zahraniční zdroje zejména k didaktické dimenzi i k metodologii vedení empirického výzkumu, místy lze vytknout i zbytečně dlouhé citace, jichž by se odborné práce měly vyvarovat. Z formálních připomínek v práci chybí Seznam příloh, rovněž tak je třeba dát pozor na využívání kurzívy (číslo poznámky pod čarou v horním indexu nesmí být nikdy v kurzívě).

Z hlediska struktury je práce členěna do 6 kapitol, pročež je vhodné zhodnotit rozličnou kvalitu těchto dílčích částí:

V první kapitole dochází k pochopitelnému teoretickému vymezení pojmů souvisejících s regionálními dějinami stejně jako k představení možné metodologie výzkumu regionálních dějin. Dobrý přístup se zde projevuje i v rámci vymezení pojmu „region“, doporučoval bych nicméně více zapojit mezinárodní přesahy možných významů (tj. jak je region – a ve vztahu s ním i regionální dějiny – definován v rámci anglosaského, německého či jiného prostoru?) Spíše než zmiňování českých definic z roku 1918 by bylo v tomto ohledu prospěšnější srovnat aktuální přístupy napříč mezinárodním prostorem. Autorka navíc uvádí celou řadu definic, ale k samotné operacionalizaci svůj přístup nedovádí, v důsledku čehož není jasné, jaká je operativní definice regionu, s níž autorka nadále ve studii pracuje. I zde se nadto projevuje ona výše zmíněná tendence kombinovat dva odlišné fenomény (tj. vývoj vědeckého oboru vs. uchopení regionálních dějin v didaktice), takže např. v rámci podkapitoly 1.3 přináší autorka velmi obecný eklektický přehled o různých přístupech, aniž by bylo jasné, jak přesně souvisejí s možnostmi výuky regionálních dějin (např. mikrohistorie, orální historie apod.). V rámci teoreticko-metodologického vymezení pojmového aparátu absentuje představení didaktické terminologie (na s. 47 operuje autorka s fázemi vyučovacího procesu: motivace – expozice – fixace, ty však nikde nejsou představeny a navíc není objasněno, proč byla vybrána právě tato strukturace vyučovacího procesu). Podobně pak dochází častěji k tomu, že v průběhu práce jsou zapojena různá teoretická schémata, jež však nikde předtím (tj. právě v úvodní teoreticko-metodologické části) nejsou představena (např. Maňákovo rozlišení 4 typů výuky se objevuje až na s. 48). V této části práce se ukazuje rovněž i určitá závislost na dominantním zdroji (v případě vymezení pojmu regionální dějiny na práci Josef BARTOŠ – Jindřich SCHULZ – Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004). Když tedy autorka například zmiňuje, že „*na otázku, zda má regionální historiografie své opodstatnění, vlastní předmět a metody zkoumání byla formulována představiteli historické obce různá stanoviska. Někteří historici upírali regionálním dějinám právo na existenci*“, nejsou zde uvedeny žádné konkrétní příklady a toto konstatování se na celé straně omezuje na citaci stále téhož díla čtyřikrát po sobě.

Ve 2. kapitole je popsána stručná historie regionálního bádání na našem území od počátků vlastivědných barokních kompendií v 17. století do současnosti, aniž by však bylo zcela zřejmé, jakou má tento výčet relevanci vzhledem k výzkumnému záměru. Vyžaduje výzkum aktuální úlohy regionálních dějin ve výuce dějepisu zpracování třisetleté tradice bádání o regionální historii, a to v rozsahu několika stran (s. 19–28), jejichž zařazení práci co do rozsahu poměrně „nafukuje“? Autorka tuto kapitolu částečně zdůvodňuje tímto způsobem: „*Jak je již uvedeno v názvu kapitoly, následující text nemá ambice podat vyčerpávající přehled regionálních historiků a výsledků jejich práce. Jeho cílem je popsat základní mílníky vývoje regionální historie v českých zemích a i na nutném výběru ukázat šíři a rozmanitost regionální historické produkce*“ – ani z tohoto popisu ovšem nevyplývá, v čem přesně je tato sumarizace v rámci řešeného tématu prospěšná, neboť v rámci této kapitoly není vyvozen žádný dílčí výzkumný závěr, jenž by byl uplatnitelný v dalších postupech studie (tj. jak se proměnila historická geografie/výzkum regionálních dějin v posledních dekadách? Jakým

výzvam/problémům čelí? Jak se lze s těmito výzvami/problémy vyrovnávat: A) ve vědeckém výzkumu?, B) v didaktice?)

Ve 3. kapitole autorka hojně a přiznaně využívá svou předchozí bakalářskou práci („Politický a společenský vývoj Nelahozevsi v letech 1918–1938“), přičemž se snaží konkretizovat a specifikovat téma využití regionálních dějin v rámci nelahozevského regionu. Bohužel i zde ovšem pokračuje trend absence organického propojení kapitol, o čemž svědčí samotný začátek této kapitoly: „*Autorka této práce se ve své bakalářské práci věnovala dějinám malé středočeské obce Nelahozeves v letech 1918 až 1938. Dějiny obce začínají ale samozřejmě daleko dříve. První písemná zmínka o obci je z roku 1352, kdy je Nelahozeves majetkem pražské kapituly a v obci je doložen kostel sv. Ondřeje...*“ Podobné pasáže působí spíše jako začátek samostatné práce o dějinách obce a nikoli jako součást studie věnované problematice didaktiky regionálních dějin (zvláště vezmeme-li v potaz, že první část této kapitoly je věnována souhrnu vývoje obce od středověku do 20. století, její druhá část pak dějinám historiografie zaměřené na region Nelahozevsi).

V tematicky propojených kapitolách 4 a 5 je uplatněn teoretický přístup k pozici dějepisu v rámci RVP a k didaktice regionálních dějin, což jsou témata, jež by bylo bývalo lepší zařadit do zmiňované teoreticko-metodologické kapitoly (tj. kapitoly 2), neboť tvoří de facto těžiště badatelského přístupu. V kapitolách nalezneme zdařilou reflexi současného vývoje diskuzí nad budoucností RVP (Strategie 30+), škoda jen, že zde absentuje vlastní analýza kritických míst současného RVP (tj. co autorka považuje za trendy, jež by měla nová strategie reflektovat, a jak tyto vzdělávací trendy mohou souviset s posilováním výuky regionálních dějin). Přeformulovat by bylo třeba podkapitolu 4.4 Shrnutí, jež je z drtivé většiny tvořena citací cizího textu. Velmi přínosná je naopak většina 5. kapitoly, poskytující analýzu možného využití regionálních dějin prostřednictvím různých forem a metod výuky; zde navíc dochází ke konkrétní specifikaci, proč přesně a v čem mohou regionální dějiny rozvíjet trendy nastolené v aktuální Strategii 2030+. Kapitola rovněž obsahuje dílčí nástřel již realizovaných didaktických projektů, které autorka považuje za možnou inspirativní cestu v rámci výuky regionálních dějin (Zmizelí sousedé, Krajina za školou, Historie jako prostor setkávání) – i v tomto případě lze nicméně litovat, že se autorka omezuje na čistě deskriptivní rovinu (tj. o čem projekt byl) a nepřináší analyticko-kritické postřehy, díky nimž by bylo zřejmé, které principy/koncepce/prvky daných projektů lze v rámci didaktiky regionálních dějin považovat za společné nosné pilíře mající potenciál pro budoucnost. Na s. 49–55 je zařazena poněkud zmatečná kombinace teoreticko-metodologických a terminologických pasáží s konkrétní aplikací (tj. vlastní ukáзка možných historických ukázek kombinovaná s koncepty „míst paměti“ Pierra Nory). Tato pasáž je bohužel skutečně velmi nepřehledná, kdy se kreativní nástřely vlastních aktivit ztrácejí v textu, neboť autorka zde de facto bez ladu a skladu „mixuje“ podrobnější návody s obecnými doporučeními a tipy, jakož i se zamyšleními nad možnostmi využití muzejních programů, exkurzí či online aplikací.

Hlavní a svébytnou částí, k níž de facto celá práce směřuje, je finální 6. kapitola, tvořená reflexí vlastního empirického sociologického šetření, jehož cílem je „*zjistit konkrétní podobu výuky regionálních dějin na středních školách a dále to, jak tato výuka dle učitelů přispívá k naplňování cílů výuky dějepisu, které stanovuje rámcový vzdělávací program*“. Tato kapitola je bezpochyby nejzdařilejší částí studie, jež je opřena o srozumitelné a metodologicky vyjasněné stanovení záměru včetně opory v teoretické literatuře k realizaci sociologických šetření. Rovněž tak se zde vyskytuje zdařilá operacionalizace výzkumných cílů i dílčích kroků k jejich objasnění (dílčí cíle 1–5). Příliš srozumitelné však bohužel není stanovení hypotéz, kdy autorka sice konstatuje, že „na základě vytyčených cílů bylo formulováno sedm hypotéz“, avšak tyto hypotézy by měly být stanoveny na základě nějakých dosavadních zjištění (tj. opora v praxi či v odborné literatuře) a neměly by být formulovány čistě „od stolu“ (formulované hypotézy tak působí dojmem, že byly vytvořeny čistě ad hoc, aby „zapadly“ do stanovených cílů). Ne zcela dostatečné je i zdůvodnění výběru škol, na nichž bylo šetření realizováno (bylo vybráno jen těchto 9 škol, nebo jich bylo osloveno více? Které faktory – kromě zmíněného územního – o výběru rozhodovaly?) V případě sestaveného dotazníku by bylo vhodné definovat pro respondenty pojem „regionální dějiny“, jenž je de facto hlavním předmětem zkoumání, přičemž v současné podobě dotazníku není nijak zajištěno, že každý respondent odpovídal na stejnou významovou rovinu daného pojmu (tj. co když např. učitel nevyužívá témata z mělnického regionu, ale zapojuje ve výuce mikrohistorické přístupy vztažené k jiným regionům – jak má odpovědět na otázku č. 3. „Využíváte ve výuce

dějepisní témata z regionálních dějin?"). V jiných otázkách a po jiných stránkách je dotazník srozumitelný. Velká otázka nicméně panuje ohledně návratnosti dotazníku, respektive množství získaných dat a jejich možné interpretace. Vzhledem k většinově uzavřenému, respektive polootevřenému charakteru otázek je 11 získaných odpovědí od respondentů na vyhodnocení relevantních interpretací poněkud málo – nebylo by bývalo lepší pojmout šetření ve formě řízeného rozhovoru s jednotkami (např. 8–10) učitelů? Získané závěry by byly detailnější, přesvědčivější a především by byly založeny na analýze konkrétních výpovědí, nikoli na statistice vyvozené z 11 případů.

Velmi precizní, přehledné a detailní je nicméně vyhodnocení výsledků šetření, a to jak po textové, tak po grafické stránce. Výrazně poctivá je rovněž interpretace výsledků – její validita je nicméně komplikována výše konstatovanými potížemi (tj. nejasností postupu ohledně stanovených hypotéz, velmi nízkým počtem respondentů pro vyvození statistických závěrů apod.).

Eklektický charakter práce se projevuje i v jejím samotném závěru – ten je podobně jako všechny zbylé části studie vypracován velmi podrobně a rigorózně. Závěr tedy stejně jako ostatní kapitoly svědčí o tom, nakolik byla realizace práce časově náročná, jakož i o tom, že autorka práci psala s velkým nasazením. Současně však Závěr opět potvrzuje, nakolik je diplomová práce de facto amalgámem různých „střípků“, přístupů a postřehů reflektujících různé autorčiny zájmy, jejichž jediným pojítkem je velmi volné uchopení problematiky regionálních dějin. Autorka tak na mnoha stranách (práce má i s přílohami 127 stran) prokázala, že bezpochyby dokáže kriticky uvažovat, argumentovat, zpracovat dílčí sociologické šetření, provést rešerši k historiografickému tématu i přemýšlet o didaktických možnostech uchopení konkrétních historických témat – což jsou všechno atributy svědčící o obhajitelnosti práce – pro její možné lepší hodnocení je nicméně škoda, že před realizací výzkumů i studie nebyly jednoznačně ujasněny cíle práce a spolu s nimi ani její konzistentní struktura, jež by dohromady tvořila souvislý odborný text, respektive zmapování výsledků konkrétního vědeckého projektu. Z výše rozvedených důvodů práci nicméně doporučuji k obhajobě.

V Hradci Králové dne 16. srpna 2022

.....

Jan Květina